

- суспільства: пошук соціального діалогу /Л. М. Герасіна// Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Сер.: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2008. – № 795. – Вип. 21. – С. 20-25.
6. Корольчук Ю. Громадянське суспільство: між конфліктом і консенсусом (крізь призму комунікативної філософії) [Електронний ресурс] / Ю. Корольчук // Часопис „І”. – 2001. – Число 21. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/korolchuk.htm>
7. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності / Є. Бистрицький // Ідея культури: виклики сучасної цивілізації. – К. : Альтерпрес, 2003. – С.3-11; С.77-96.
8. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии Российской акад. наук; [гл. ред. В. С. Степин]. – М.: Мысль, 2000-2001. – Т. 4: Т-Я. – 605 с.
9. Политология : энциклопедический словарь / [общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов]. – М. : Изд-во Московского коммерч. ун-та, 1993. – 431 с.
10. Хомяков М. Толерантность и ее границы: размышления по поводу современной англо-американской теории / М. Б. Хомяков // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности : коллективная моногр. – М.: ОЛІМА ПРЕСС, 2005. – С. 15-29.
11. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003. – 368 с.
12. Закария Ф. Будущее свободы: нелиберальная демократия в США и за их пределами / Ф. Закария. – М. : Ладомир, 2004. – 384 с.
13. Карл Т. Демократизация: концепты, постулаты, гипотезы. Размышления по поводу применимости транзитологической парадигмы при изучении посткоммунистических трансформаций. / Т. Л. Карл., Ф. Шмиттер // Полис. – 2004. – 4. – С. 6-27.
14. Гайек Ф. Право, законодательство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії / Ф. А. Гайек. – К. : Аквілон-Прес, 2000. – 448 с.
15. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? / Г. Киссинджер. – М. : Ладомир, 2002. – 352 с.

УДК 323.2

Зайдель М.І.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ЗАГАЛЬНЕ БЛАГО ТА СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Розглядається специфіка державотворення в контексті процесу розбудови незалежної української держави. Робиться акцент на сутнісному змісті понять „загальне благо” та „суспільний інтерес”. Наголошується увага на двох традиціях розуміння поняття „публіки”, які були закладені Г.Арендт та Ю. Хабермасом. Звертаємося до проблеми формування публічної сфери, а також необхідності визначення змістового навантаження „загального блага” та „суспільного інтересу” відповідно до державотворчих процесів в Україні.

Ключові слова: державотворення, публіка, публічна сфера, загальне благо, суспільний інтерес.

Зайдель М.І.

ОБЩЕЕ БЛАГО И ОБЩЕСТВЕННЫЙ ИНТЕРЕС В УСЛОВИЯХ УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВООБРАЗОВАНИЯ

Рассматривается специфика государствообразования в контексте процесса построения независимого украинского государства. Делается акцент на сущностном содержании понятий „общее благо” и „общественный интерес”. Подчеркивается две традиции понимания понятия „публичная сфера”, заложенные Х. Арендт и Ю.Хабермасом. Обращаемся к проблеме формирования публичной сферы, а также необходимости определения содержательного смысла „общего блага” и „общественного интереса” в соответствии с процессами государствообразования в Украине.

Ключевые слова: государствообразование, публика, публичная сфера, общее благо, общественный интерес.

Zaidel M.

PUBLIC GOOD AND PUBLIC INTEREST IN THE PROCESS OF UKRAINIAN STATE-MAKING

Specific of state-making in the context of independent Ukrainian state-building is examined. It is focused on the essential content of concepts of „public good” and „public interest”. Two traditions of understanding of „public” concept by H.Arendt and J.Habermas are underlined. It is concentrated on the problem of formation of public sphere, definition of „public good” and „public interest” according to the process of state-making in Ukraine.

Key words: state-making, public, public sphere, public good, public interest.

Процес державотворення, що розгорнувся в Україні під тиском трансформаційних процесів, які були спричинені розпадом СРСР, опинився в певній пастці. Суперечливий та інверсійний характер політичного та соціально-економічного реформування призвів до викривлення очікуваних результатів. В умовах незначної підтримки влади населенням і недовіри державним інститутам сталість влади забезпечується контролем над населенням через максимальне розширення компетенції силових інститутів держави. Формування нової соціальної структури супроводжується суттєвим відчуженням суспільства від держави, що є наслідком невідповідності результатів економічних реформ, що проводяться, очікуванням переважної більшості населення. Державотворення передбачає не лише процес розбудови, створення й розвитку інститутів держави (правових, політичних, економічних, фінансових, військових тощо), але й забезпечення їхнього функціонування задля ефективного впровадження державної політики [1]. Процес сучасного українського державотворення ще далеко не завершений, адже якщо з юридичної точки зору держава відбулася як територіальна організація, то під питанням залишається те, наскільки держава відбулася як інститут, що має існувати задля блага людей і задоволення суспільного інтересу.

Держава як інститут, що має відбивати інтереси всього суспільства та діяти відповідно до них, зазнала значної деформації, що була спричинена фактичною відсутністю модернізаційно-демонтажних заходів відносно механізмів централізованого ведення політики та інституційного дизайну політичної та економічної систем. Інституційно-правовий вакуум, що сформувався з падінням радянської системи управління, було заповнено поєднанням формальних і неформальних практик, де в якості найбільш гнучких і дієвих в системі, що

сформувалася, виступають саме неформальні. Як результат, збільшення відриву влади від суспільства не тільки значно гальмує модернізаційні процеси, але й ускладнює формування публічної сфери. Реальний механізм побудови конструктивних взаємин між державними структурами та суспільством унеможлиблюється через нерозвиненість та структурну деформацію публічної сфери та публічної політики. Публікою, за визначенням Г.Арендт, є громадськість, що здатна до самоорганізації, а також здатна „звертатися до самої себе”. Це бере початок з грецької агори – місця загальногромадських зборів, публічного простору, де приймалися найважливіші політичні рішення в полісі. На думку Ю. Хабермаса, публіка як ідеал демократії, спадщина полісу відтепер характеризується не тільки як можливість членів публіки бачити один одного, на чому зосередилась Г.Арендт [2], але й здатність чути один одного внаслідок поширення книговидання і масових комунікацій. Якщо для Г.Арендт публіка є організаційною спільністю, просторовою організацією, ареною безпосередньої взаємодії індивідів, які розділяють єдину систему цінностей, то Ю. Хабермас [3] вважає її віртуальною спільністю, ідентичність якої конструюється через друковані видання, інтерпретацію і обмін інформацією чи думками, що позбавляє її особистісної наповненості та дозволяє відтворюватись через комунікативну дію, для якої достатньо лише володіти мовою. Ю. Хабермас вважає, що публічна сфера зароджується з початком епохи Просвітництва, тоді, коли церковні, релігійні справи переходять до сфери приватного. Г.Арендт дотримується протилежної думки: занепад публічного відбувається з переходом до Модерну, коли приватні егоїстичні інтереси індивідів беруть гору, трансформуючи тим самим всю сутність політичного, яка полягає в колективному прийнятті рішень вільних громадян „полісу”. Згідно з Ю. Хабермасом,

приватне конструює публічну сферу, яка є віртуальною спільнотою, що складається з окремих людей, які об'єднанні між собою в публіку (об'єднання незалежних громадян) і здатні до артикуляції спільних інтересів через постійну раціональну дискусію. Природу публічної сфери він пов'язує з XVII-XVIII ст. – періодом „формуванням буржуазного („громадянського”) суспільства як сплетення приватних інтересів, які звільнилися з-під панування обмежень становості” [4]. Наслідком цього є поява інституту громадської думки як джерела публічної сфери, що сприяє консолідації „третього стану” і відповідає за „критичний контроль за використанням владних повноважень” [5]. Відтак, говорячи про публічне, необхідно наголосити на тому, що воно втілюється в двох іпостасях: „видиме – те, що відкрито чи явне, видимо чи доступне для інших, протиставне тому, що приховано чи видалено з виду (і тим самим утворює „приватне”), і колективне – те, що колективно або впливає на інтереси колективу, на протилежність індивідуальному (приватному)” [6, с.8].

Публічна сфера формується між державним і приватним, тому є своєрідною „подушкою безпеки” від втручання держави до приватного життя індивідів; вона є тою сферою, де кожний може висловити свою думку і захистити власні інтереси, але підтримку громадськості отримують лише ті, що орієнтовані на досягнення загального блага.

Загальне благо та суспільний інтерес кореняться в сфері приватного, оскільки ті проблеми, що досягають точки кипіння у приватній сфері, неминуче потрапляють в публічну сферу через інститути громадянського суспільства або спонтанну самоорганізацію громадськості. Загальне благо набуло державотворчого потенціалу ще за часів античності та бере свій початок від аристотилівського розуміння утворення держави. Для Аристотеля природа загального блага корениться в понятті справедливості та визнанні блага кожного окремого мешканця полісу, іншими словами – благо мешканця полісу зумовлене людською природою і є природним правом [7]. Тобто саме соціально-політичні та філософські доктрини минулого заклали фундамент публічної політики. Проте й існують інші точки зору щодо сутності загального блага: якщо для прибічників ліберальної доктрини загальне благо детерміноване благом індивідуальним, то у

комунітаристів індивідуальне благо набувається через загальне благо. Н.Нойгауз зазначає, що загальне благо „охоплює, з одного боку, мету чи ціль або, скоріше, цілі, які є мотивом існування спільноти, а з іншого боку – засоби, які є необхідними для здійснення спільнотою своїх цілей” [8]. У цьому розумінні держава має виступати своєрідним гарантом загального блага для людей, адже інституційно-правове оформлення відносин як ключовий елемент державотворчого процесу має закріплювати правове визначення взаємодії різних функціональних суб'єктів – влади, бізнесу, громадянського суспільства, політичних партій, незалежних асоціацій тощо. Відповідно загальне благо є певним вираженням колективної цілі громадян. Як зазначає Н.Нойгауз, „загальне благо не кладеться просто у руки державної влади, немов вона може довільно розпоряджатись нею; ні, загальне благо стоїть попереду держави, так що воно зобов'язує державну владу” [8].

В умовах сучасного українського державотворення публічна сфера як певний концепт зазнає своєрідних деформацій через те, що традиційні механізми, які мають каталізувати її формування та оформлення, у сучасних реаліях є неможливими через надмірне „одержавлення”. Проблема залучення широких верств громадськості та експертів до вироблення, прийняття та реалізації політичних рішень, громадський контроль за діяльністю влади та підзвітність влади мають стати фундаментом формування публічної політики в Україні. Відштовхуючись від того, що „демократичний перехід” в Україні був ініційований та реалізований „згори” із застосуванням адміністративного ресурсу, само організуючий потенціал населення, що має лежати в основі артикуляції та агрегації інтересів, захисті громадянських прав та контролю над урядом, не пустив паростків. Таке ослаблення потреб у самоорганізації та відстоювання своїх прав також стають перепорою у формуванні публічної сфери в Україні. Оскільки під публічною сферою розуміється сфера, де відбувається реалізація інтересів суспільства в цілому, тобто це результат колективних дій громадян задля досягнення загального блага та реалізації суспільного інтересу, то тут й постає проблема у визначенні, змістовому навантаженні „загального блага” відповідно до державотворчих процесів в Україні. Досвід радянського життя залишає суттєвий відбиток на формуванні соціокультурних

стереотипів, де загальне благо нерідко ототожнюють із народною власністю. Насправді під загальним благом слід розуміти комплекс цінностей і традицій, а також політико-правових, соціально-економічних, культурних інституцій, які у синтезі стимулюють утворення умов, що сприяють розкриттю потенціалу особистості, що є необхідним задля досягнення індивідуального блага. Суспільний інтерес же визначається як різноманіття інтересів, які є суспільно значущими та які в той самий час є й артикульованими певними групами інтересів [9]. Держава, що займає домінуючу позицію відносно недержавних акторів (бізнесу, громадянського суспільства, груп інтересів, ЗМІ), намагається підім'яти приватні ініціативи через складність просування суспільного інтересу в умовах фактичної відсутності зворотних каналів взаємодії у трикутниках „державо-суспільство-індивід” чи „державо-бізнес-суспільство”. Наслідком цього є тісне переплетіння та зрощення великого бізнесу, бюрократії та політичної еліти, що в свою чергу „консервує” затяжний стан „перехідності” української економіки.

Таким чином, суспільний інтерес в Україні фактично є роздібненим на окремі приватні вузько корпоративні інтереси або інтереси владно-кланових угруповань, які вибудовують стратегію співіснування на основі постійного балансування та дистанціювання. Публічна сфера в демократичних державах – це своєрідний майданчик діалогу різних суспільних груп, недержавних акторів, що є основою для формування публічного інтересу, де приватний (індивідуальний) та груповий інтереси в точці перетину набувають форму суспільного публічного інтересу. Публічна сфера живиться здатністю до відкритого ведення дискусії та формування діалогу. Звертаючись до українського досвіду, зазначимо, що на заваді формування публічної сфери стоять „корпоративно-егоїстичний характер приватної сфери та складнощі формування громадянського суспільства. Офіційними ЗМІ формується „деформована”, або „маніпулятивна” публічна сфера, яка не тільки скорочує можливості дискусії та участі, але й нерідко робить внесок у відтворення соціальної ексклюзії, оскільки слугує корпораціям і політичним елітам” [6, с.9]. Таким чином, інтереси бюрократії, олігархічного капіталу, політичної еліти, минаючи проміжну ланку – публічну сферу, де відбувається агрегування інтересів –

одразу потрапляють та осідають у структурах державної влади. Держава перетворюється на своєрідний „суперприз” в умовах монополізації та розподілення економічних сфер впливу. Формування „приватної” держави для ключових гравців великого приватного капіталу відбувається в умовах зрощення влади та бізнесу із залученням державних політико-економічних структур. Якщо в демократичних державах завдання державних інститутів полягає у збалансуванні суспільного інтересу, інтересів суспільства з інтересами великого капіталу та корпорацій, то в Україні – через державні інститути відбувається процес „захоплення” держави як великої суспільної корпорації. Отже, держава стає якимось абстрактним інститутом, для якого існують та на який працюють її громадяни, інститутом, що діє виключно для інтересів окремих верств населення.

Підсумовуючи, зазначимо, що впродовж демократичного державотворчого процесу в Україні проводиться цілеспрямована політика „примітивізації” всієї державної машини через актуалізацію силових, насильницьких технік влади й так зване „одержавлення” публічної сфери – розширення діапазону держави в ту сферу, що за своєю сутністю є публічною. Це є свідченням невідповідності і неспроможності державних структур і слабкості інституцій щодо створення функціонуючого ефективного конкурентного ринку, без якого неможливе стимулювання приватних ініціатив задля активізації підприємницької ініціативи та приватного бізнесу, який би зміг стати каталізатором модернізації всієї політичної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 819 с.
2. Ерохов И. Человеческое и политическое: философия Ханны Арендт / И. А. Ерохов // Политическое как проблема. Очерки политической философии XX века. – М.:Идея-Пресс, 2009. – 224 с. – С.72-93.
3. Алексеева Т. А. „Публичное” и „частное”: где границы „политического”? [Електронний ресурс] / Т. А. Алексеева. – Режим доступу: http://www.politstudies.ru/vm/vm2/vm2_tez_4.htm
4. Плотников Н. Власть аргумента и public relations: 70 лет Хабермасу [Електронний ресурс] / Н. Плотников // Логос. – 1999. – № 8 (18). – Режим доступу: http://www.uthenia.ru/logos/number/1999_08/1999_8_12.htm

5. Soules M. Jürgen Habermas and the Public Sphere [Електронний ресурс] / M.Soules. – Режим доступу: <http://records.viu.ca/~soules/media301/habermas.htm>
6. Ярская-Смирнова Е. Публичная сфера: теория, методология, кейс-стадии / Е. Р. Ярская-Смирнова, П.В.Романов. – Издательство: Вариант, 2013. – 360 с.
7. Аристотель Политика: соч. в 4-х томах / Аристотель. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – 830 с.
8. Нойгауз Н. Цінності Християнської Демократії [Електронний ресурс] / Н. Нойгауз. – Режим доступу: http://sd.net.ua/2010/02/20/neuhaus_zagalne_blago.html
9. Рекош Э. Кто определяет общественные интересы? Стратегии правовой защиты общественных интересов в Центральной и Восточной Европе [Електронний ресурс] / Э. Рекош // Инициатива „Право общественных интересов” / Московский правовой центр Колумбийского университета. – Будапешт-Москва-Нью-Йорк, 2005. – Режим доступу: http://www.pilnet.org/component/docman/doc_download/24-who-defines-the-public-interest-in-russian.html

УДК 323.2:321.7

Чабан О. О.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ ТА МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ПАРТИСИПАТИВНОЇ МОДЕЛІ ДЕМОКРАТІЇ

Здійснюється спроба дослідження концептуальних особливостей партисипативної теорії демократії, для якої широка та конструктивна участь громадян є обов'язковим процедурним складником трансформації політико-управлінських відносин. Виявляються сильні та слабкі сторони демократії участі. Окреслюються межі та ризики застосування механізмів учасницького врядування.

Ключові слова: партисипативна теорія демократії, вироблення та прийняття рішень, участь громадян, компетентність громадян.

Чабан А. А.

ПРЕИМУЩЕСТВА, НЕДОСТАТКИ И ПРЕДЕЛЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПАРТИСИПАТИВНОЙ МОДЕЛИ ДЕМОКРАТИИ

Осуществляется попытка исследования концептуальных особенностей партисипативной теории демократии, для которой широкое и конструктивное участие граждан является обязательной процедурной составляющей трансформации политико-управленческих отношений. Выявляются сильные и слабые стороны демократии участия. Очерчиваются пределы и риски применения механизмов партисипативного управления.

Ключевые слова: партисипативная теория демократии, выработка и принятие решений, участие граждан, компетентность граждан.

Chaban A.

ADVANTAGES, DISADVANTAGES AND LIMITS OF APPLICATION PARTICIPATORY MODELS OF DEMOCRACY

The article contains an attempt to research the conceptual features of the theory of participatory democracy, for which extensive and constructive citizen participation is mandatory procedural component of the transformation of the political-administrative relations. Identifies strengths and weaknesses of participatory democracy. Defined the limits and risks of the use of participatory governance mechanisms.

Keywords: participatory theory of democracy, development and decision-making, citizen participation, competence of citizens.